

ротно про свято, рекомендації щодо його проведення бібліотечними засобами та список рекомендованої літератури [9].

Доцільно, щоб при бібліотеці для дітей діяв гурток, де малюки разом із батьками з підручного матеріалу мали б можливість створювати композиції на теми природи, будувати годівнички для птахів.

Виховання у юних читачів любові до природи розвиток почуття відповідальності за її збереження – важливі завдання, які стоять перед колективами бібліотек для дітей. Успіх цієї діяльності залежить від активної співпраці бібліотек і комісії з охорони природи, екологічних громадських організацій, зв'язку з робітниками лісових, сільських та мисливських господарств, заповідників, заказників, ЗМІ, бюро подорожей та екскурсій.

Таке співробітництво налагоджено, наприклад, між кафедрами біології і музики бібліотеки, осередками Всеукраїнської екологічної ліги та ВДС "Екологічна варта" у гімназії гуманітарно-естетичного профілю № 31 м. Чернігова. Завдяки цьому проводиться ряд заходів, метою яких є залучення дітей до природоохоронної роботи, виховання у них почуття відповідальності за довкілля. Одним із таких прикладів є екологічна вистава "Таємниці лісового світу" за сценарієм Н. Нагорної, яку з великим задоволенням грають учні гімназії та ще з більшим задоволенням дивляться дошкільнята та молодші школярі [6].

Хмельницьким обласним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді видано збірник еколого-натуралістичних заходів: це сценарії та розробки дитячих ранків, конкурсів, ігор, вікторин та ін., складених та апробованих педагогами навчально-виховних закладів області та бібліотекарями [1].

У м. Херсоні співпрацюють філія № 17 ЦБС з обласним Центром еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді (ЦЕНТУМ). У 1996 році вони уклали угоду про спільну просвітницько-виховну діяльність з питань екології. Результатом цієї співпраці є екологічний клуб "Пролісок", що діє при бібліотеці вже понад 20 років. Тут діти мають змогу спілкуватися, проводити вільний час, отримувати інформацію про догляд за тваринами та рослинами. Це сприяє вихованню екологічної культури маленьких користувачів бібліотеки.

У філії № 13 для дітей та юнацтва м. Херсона бібліотекарі спільно із працівниками міського краєзнавчого музею проводять уроки краєзнавства, краєзнавчі мандрівки та вікторини тощо.

У сільських бібліотеках Попаснянського району Луганської області успішно діють фітотівальні, проводяться свята, присвячені різноманітним рослинам, конкурси, заочні мандрівки "Рум'янець літа", "Осінь жовтоока", "Довідкове бюро природи" [8, 2].

Отже, можна зробити висновок, що в бібліотеках України накопичено певний досвід популяризації дитячої літератури для дітей раннього віку, котра стосується проблем охорони природи. Екологічне виховання дітей – складний процес, який потребує погоджених дій всіх соціальних інститутів, що беруть участь у вихованні підростаючого покоління, – сім'ї, дитячого садка, школи, позашкільних закладів, засобів масової інформації, а також діячів літератури і мистецтва, всієї нашої спільноти. Необхідність комплексної пропаганди екологічної книги, формування екологічної культури малюків сьогодні усвідомлюється більшістю бібліотекарів, які працюють з дітьми та їхніми батьками. Такий напрям керування читанням є перспективним і соціально важливим у роботі бібліотеки для дітей.

Список використаної літератури

1. В гармонії з природою: Збірник еколого-натураліст. заходів, шкіль. свят. – Хмельницький: ХОЕНЦУМ, 1999. – 158 с.
2. Волошина Г.П. Стимулювання екологічної активності молодших школярів. – К.: ТОВ "Міжнар. Фін. Агенція", 1998. – 98 с. – Бібліогр.: с. 95-98.
3. Екологічне виховання молодших школярів / Уклад.: Вержак Р.Б., Івашина Є.В., Одинак М.М., Ткачук Л.Ф. – Чернівці, 1996. – 110 с.
4. Лях В.В., Лазарев М.О. Творче використання казок в екологічному вихованні школярів: Метод. посіб. для вчителів, вихователів, студ. вищих пед. навч. закладів. Ч. 1. З досвіду діяльності екоцентру "Мурашка". – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2003. – 120 с.
5. Дошкільник. Особливості психічного розвитку в умовах екологічної кризи: (поради вихователю дит. садка): Метод. рек. – К.: Мінчорнобиль України, 1995. – 151 с.
6. Нагорна Н.М. Таємниці лісового світу: Сценарій екол. вистави: (З досвіду співпраці кафедр біології і музики бібліотеки, осередків Всеукр. екол. ліги та осередку ВДС "Екол. варта" у гімназії гуманітар.-естетич. профілю № 31 м. Чернігова) // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції для працівників бібліотек "Актуальні проблеми екологічного інформування громадськості у роботі бібліотек", 24-25 берез. 2004 р., м. Чернівці. – Чернівці, 2004. – 14 с.
7. Науково-дослідна та соціологічна робота бібліотек України для дітей у 1989-1998 рр.: (Інформ.-аналіт. огляд). – К., 1999. – 36 с.
8. Робота з читачами-дітьми в сільській бібліотеці: Метод.-консультац. матеріал на допомогу бібліотекарів. – К.: М-во культури і мистецтв України. Держ. б-ка України для дітей, 2001. – С. 2.
9. Святуємо в бібліотеці: Метод.-бібліогр. матеріали на допомогу бібліотекарів у роботі з учнями 1-9 класів / М-во культури і мистецтв України, Держ. б-ка України для дітей. – К., 1995. – 65 с.
10. Читання у колі сім'ї з дітьми віком до 10 років: Орієнтовна програма. – К.: ДБУ для дітей, 1998. – 101 с.

МАНДРІВНІ БІБЛІОТЕКИ ТОВАРИСТВА "ПРОСВІТА" ГАЛИЧИНИ (ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ ст.)

З ІСТОРІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

У статті висвітлено досвід товариства «Просвіта» зі створення пересувних бібліотек на Галичині

ПОРЯДКОВАНУ мережу бібліотек вперше на Галичині створило і розгорнуло товариство „Просвіта” у 1860-1939 рр. До цієї мережі входили книгозбірні різних рівнів з диференційованими функціями.

Після Першої світової війни через фінансову скруту "Просвіта" не мала змоги засновувати у достатній кількості нові читальні та підтримувати активну роботу вже існуючих. Саме тому, очевидно, й виникла думка використати досвід бібліотеки Ставропігійського інституту з організації пересувних бібліотек [1]. Було сформовано певну кількість невеликих книжкових зібрань, які отримали назву "мандрівні бібліотеки" і відповідний статус. Ці книгозбірні пе-

редбачалося передавати від філії до філії, від однієї читальні до іншої.

Місія мандрівних бібліотек відповідала основній меті товариства, його філій і читальень: шляхом формування фондів українськими виданнями, пропагування української книги сприяти пробудженню національної свідомості українського народу.

Скеровував цю діяльність Головний відділ товариства. Він здійснював централізоване комплектування фондів і надавав організаційно-методичну та практичну допомогу філіям у громадах, що замовляли мандрівні бібліотеки.

Н. Кунанець

Мандрівні бібліотеки сприяли активній пропаганді української книги та керівництву читанням, а це, безумовно, благотворно вплинуло на процес духовного відродження українського населення Галичини.

Активне створення і розповсюдження мандрівних бібліотек відбувалося восени 1924 року. Комплекти формувалися на основі тематичних замовлень читалень та філій. Аналіз цих замовлень свідчить про відмінність інформаційних потреб читачів залежно від їхньої освіти і регіону проживання.

Так, найбільшою популярністю серед сільського населення (а саме воно було основною категорією читачів цих книгозбірень), користувалися художні твори історичної тематики та науково-популярні видання різних галузей знання, таких, наприклад, як медицина, ветеринарія.

З тих повітів, де рівень освіченості населення був вищий, замовляли більші за обсягом твори. В інших повітах потребували лише невеликих книжок, які легше і скоріше можна було прочитати. Це спонукало укладачів бібліотек формувати комплекти і за такими формальними критеріями, як "грубі книги" або "тонкі" [2, 92].

Мандрівні бібліотеки були покликані залучати до читання рідною мовою в першу чергу дітей, щоб познайомити їх з українською історією та культурою, задовольнити віковий цікавість і розвинути природні здібності. Тому бібліотекарі звертали особливу увагу на обслуговування дітей, проводили голосні читання й індивідуальні розмови про книги, організовували дитячі вистави аматорських театрів. До цієї роботи залучалися дорослі та молодь. Голосні читання збирали чисельну аудиторію, і не тільки дитячу, та давали можливість більшій кількості членів товариства познайомитися з цікавими та корисними виданнями. Наприклад, у с. Мшані, повіту Зборів, як зазначено у звіті товариства за 1926 рік, завдяки такому заходу з книжкою ознайомилися 989 читачів [2, 91].

Але, на жаль, у деяких філіях розгортання роботи мандрівних бібліотек наштовхувалося на низку перешкод. Дітям книжки не видавали, бо вони не були членами читальні чи не вміли читати українською мовою. Це спричинялося тим, що в селі або не було школи, або була – тільки з польською мовою викладання [3, 130]. Траплялися випадки, як у с. Княжолуки, що діти не могли взяти призначені для них книжки, через те, що їх розбирали дорослі [3, 130].

Ефективність використання мандрівних бібліотек посилювалася тим, що замовлення містили чіткі вимоги щодо тематики книжок із врахуванням рівня підготовки читачів. Це, а також відомості про використання комплектів, давали можливість їхнім укладачам отримувати інформацію про враження та побажання читачів.

Комплекти розрізнялися не лише за тематикою видань, а й за їхніми видами. Здебільшого вони містили науково-популярні та художні книги, і лише невелику кількість добірок, що включали наукову літературу, було збережено на достатньо підготованого читача. Окремі комплекти включали лише видання "Просвіти".

Кожна мандрівна бібліотека супроводжувалася довідковим апаратом: алфавітним каталогом усього фонду та тематичним каталогом дитячих видань, у якому книги було розподілено з врахуванням дитячої психології за віковими групами. До комплектів додавалася інструкція з користування мандрівною бібліотекою, в якій наголошувалося на необхідності ведення статистичного обліку та вчасного надсилання цих відомостей до бібліотечної комісії.

Було встановлено термін користування бібліотекою (2 місяці) та розмір оплати, яка лише покривала вартість пересилання видань. Від читалень вимагалася бережливе

ставлення до цих книгозбірень і передбачалося відшкодування вартості в разі пошкодження книжок або їхньої втрати.

Перегляд джерел вказує на те, що у 1924-1925 роках Головний відділ товариства планував створити 100 комплектів по 50 книг кожний, щоб на окрему філію припадало по одній такій добірці [4]. Але через брак коштів було сформовано лише 30 комплектів. Звичайно, цього було недостатньо, бо ще багато читалень та громад не мали своїх бібліотек. Бібліотечна комісія намагалася кожен рік збільшувати кількість комплектів та книг у них [3, 128].

Оскільки чисельність добірок була недостатньою, бібліотечна комісія надсилала їх у першу чергу до найвіддаленіших філій або читалень. Часто траплялося, що цих бібліотек більше потребували не осередки "Просвіти", а певні громади, наприклад, у таких віддалених місцевостях, як Лабова, Ланчине, де читалень взагалі не було. Головний відділ товариства намагався у першу чергу задовольнити прохання цих громад, про що свідчать публікації у періодичних виданнях [3, 129].

Комплекти перевозилися у спеціально зроблених для їхнього транспортування скриньках, що сприяло кращому збереженню книг [5, 5].

Вже з самого початку діяльності зі створення мандрівних бібліотек – у 1924 році – комплекти видань було надіслано до 20 філій товариства, де їх змогли прочитати 1 698 дорослих читачів і 673 дитини. З цих фондів було видано дорослим читачам понад 2 тис. книжок (з них 1 420 художніх творів і 602 наукові видання), дітям – 523 видання. Цікаво, що у статистичних відомостях книговидача дітям фіксувалася за віковими групами [3, 129].

Станом на кінець 1927 року мандрівними бібліотеками скористалося понад 17 тис. читачів, яким було видано більш ніж 58 тис. прим. видань (з них книжок для дорослих – 51 813 прим., а для дітей і підлітків – 6 627 прим.). Слід відзначити, що, за поданою у звіті "Просвіти" інформацією, кількість жінок та дітей серед читачів цих бібліотек була досить невеликою [2, 92].

Наприкінці 1935 року діяло вже 49 мандрівних бібліотек, що нараховували 2 471 книгу та обійшли 94 осередки [6, 59].

У перші роки до Головного відділу надходило досить мало замовлень на мандрівні бібліотеки, оскільки інформація про них серед громад поширювалася досить повільно, і не всі знали про таку практику Новариста.

Кількість замовлень значно зросла після опублікування у 1925-1926 рр. в "Народній просвіті" матеріалів про цю діяльність – навіть виникли черги. Найбільшим попитом мандрівні бібліотеки користувалися взимку. Влітку "книжкова армія" поверталася на відпочинок [3, 129]. Але все ж за сезон добірки літератури встигали обійти від 20 до 93 філій у Східній Галичині. Активній роботі у цьому напрямі заважала недостатня кількість комплектів та випадки їхнього неповернення. Так, у 1926 році філії у Турці і Чорткові не тільки не надіслали статистичних відомостей про ефективність використання отриманих бібліотек, але й не повернули комплекти до Головного відділу. Як виявилось згодом, комплект, надісланий до Турки, було втрачено [7, 253].

Пізніше філії "Просвіти" самі розпочали створювати мандрівні бібліотеки. На кінець 1935 року таких книгозбірень було 115, їхні фонди включали 3 762 книги, а книговидача становила 68 720 прим. [6, 61].

Мандрівні бібліотеки користувалися великою популярністю. Про це свідчать повідомлення з громад. Наприклад, із села Наконечне повіту Яворів писали: "Позичали так, що майже не лишилося книг у бібліотеці" [3, 130]. Представники читальні м. Серня вважали, що мандрівні

бібліотеки допомогли у боротьбі з алкоголем і спричинили закриття шинку [16], оскільки селяни почали віддавати перевагу читанню, а не спілкуванню із "зеленим змієм".

Про широку популярність мандрівних бібліотек у громаді села Богутин повіту Зборів свідчать відомості, надіслані їй бібліотекарем: "Читачі один на другого налягали, мовляв, читай скорше, щоб і я одержав книжку, нім бібліотека відійде" [3, 130]. У цьому, очевидно, велика заслуга бібліотекарів, які зуміли пробудити таку цікавість людей до книжки, до знань.

Створення мандрівних бібліотек – значне досягнення у поширенні книги до найвіддаленіших куточків Галичини, Волині і Холмщини у першій пол. ХХ ст. Саме вони надавали можливість одержувати книги тим громадам, що не мали змоги заснувати свої бібліотеки, а нерідко ставали натхненниками створення власних бібліотек та читалень.

Така діяльність виявила у краї значну кількість обдарованих особистостей, які вкладали в просвітницьку справу багато сил та енергії. Їхні зусилля не були марними і відчутно вплинули на культурно-просвітницький рівень українського населення місцевостей, віддалених від центрів культури [3, 129].

Сьогодні, коли фонди сільських бібліотек у надзвичайно жалюгідному стані через фінансову скруту у галузі

культури, досвід товариства "Просвіта" з налагодження діяльності мандрівних книгозбірень може стати у пригоді. Це дозволило б достатньо широким верствам населення, особливо у сільській місцевості, ознайомитися з найкращими зразками художніх творів, науково-популярними виданнями з різних галузей науки та культури. Також за позичення досвіду "Просвіти" з організації мандрівних бібліотек сприяло б оптимізації використання бібліотечно-бібліографічних ресурсів України.

Список використаної літератури

1. Бандилко Л. Братські бібліотеки: (до історії бібл. справи на Волині) // Бібл. вісн. – 1997. – № 1. – С. 14-16.
2. Звіт з діяльності Товариства "Просвіта" за час від 25.XII. 1926 року до 25.XII. 1927. (Касовий звіт обіймає час від 1.VII. 1926 до 30.VI.1927). – Л.: Накл. Т-ва "Просвіта", 1927. – С. 91. – (4.730).
3. Дорошенко Н. Рік праці мандрівних бібліотек Товариства "Просвіта" у Львові // Нар. просвіта. – 1925. – Ч. 8. – С. 130.
4. Галушинський М. Мандрівні бібліотеки Товариства "Просвіта" // Нар. просвіта. – 1924. – Ч. 7. – С. 103.
5. Мандрівні бібліотеки і їх значіння // Нар. просвіта. – 1925. – Ч. 1. – С. 5.
6. Товариство "Просвіта" в рр. 1933-1935: Звідоомлення з діяльності за час від 1 січня 1933 р. до 31 грудня 1935 року. – Л.: Накл. Т-ва "Просвіта", 1936. – Ч. 824, кн. 6/7. – С. 59.
7. Звіт з діяльності Товариства "Просвіта" за час від 25 грудня 1925 року до 21 грудня 1926 року // Нар. просвіта. – 1926. – Ч. 4. – С. 253.

**ЦІННИЙ ВНЕСОК
У ДУХОВНУ СКАРБНИЦЮ УКРАЇНИ**

(Про біобібліографічний покажчик, присвячений польському педагогу, лікарю, письменнику Янушу Корчаку)¹

ЯНУШ Корчак. Це ім'я відоме всьому світові. Польський педагог, лікар і письменник 5 серпня 1942 року загинув зі своїми вихованцями – дітьми з єврейського Дому сиріт – у газовій камері фашистського табору Треблінка. Нехтуючи можливістю врятуватися, він до кінця залишився з дітьми, боронячи їхні душі від страху смерті.

Впродовж багатьох років Корчак очолював у Варшаві Дім сиріт і польський інтернат „Наш Дім”. По собі він залишив не тільки світлу пам'ять, а й значний творчий доробок. У його глибоко продуманій системі виховання сконцентровано гуманістичні традиції європейської та польської педагогіки, багатий власний досвід.

У своїй статті до покажчика академік АПН України, доктор педагогічних наук О. Сухомлинська зазначає, що головна педагогічна ідея Януша Корчака – це дитина як повноцінна людина і особистість, а тому завдання виховання вчений вбачав у вільному і гармонійному розвитку її здібностей, формуванні в душі ідеалів добра, свободи та краси шляхом пробудження бажання до самопізнання, самооцінки та самовдосконалення.

Нині, коли в незалежній Українській державі йде реформування освітянської галузі, спрямоване на відновлення і розвиток національної педагогіки, освіти та виховання підрастаючого покоління, вивчення й запровадження кращого вітчизняного і зарубіжного досвіду, як ніколи, є актуальним.

Ось чому таке значення має поява біобібліографічного покажчика „Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878-1942)”, підготовленого науковцями Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлин-

РЕЦЕНЗУЄМО

Є. Бабич

ського, що вийшов другим виданням у серії „Видатні педагоги світу”. До речі, перший випуск серії було присвячено видатному українському педагогу В.О. Сухомлинському (2001).

Презентація покажчика „Польський педагог-гуманіст Януш Корчак” відбулося у приміщенні київського Кловського ліцею № 77. У ній взяли участь педагоги, представники Посольства Польщі в Україні, видавництва „Дух і Літера”, працівники ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського і Національної парламентської бібліотеки України, члени Українського товариства Януша Корчака, учні і випускники ліцею. Місце презентації було обрано не випадково, адже діяльність ліцею багато в чому побудована на ідеях Корчака. Добру справу у цьому напрямі робить вчителька історії, педагог за покликанням С. Петровська, вона ж є головою Українського товариства Януша Корчака.

Перш ніж перейти безпосередньо до представлення покажчика, Світлана Василівна ознайомила присутніх з цікавою книжково-ілюстративною виставкою, організованою до 125-річчя від дня народження видатного педагога, розповіла про свої набутки у праві збирання його видань, матеріалів про життя та діяльність, в поширенні ідей Я. Корчака. Було показано документальний фільм „Треблінка”, створений С. Петровською.

У своєму виступі директор ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського П. Рогова розповіла про давній задум підготувати бібліографічне видання, яке б максимально відобразило творчу спадщину Януша Корчака, поширення і використання його педагогічних ідей в Україні і світі. Такого ви-

¹ Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878-1942): До 125-річчя з дня народж.: Біобібліогр. покажч. / АПН України. ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського; Уклад.: В.В. Вербова, Н.А. Горбенко, С.В. Ішук, С.В. Петровська; Наук. ред.: П.І. Рогова, Т.Ф. Букшина; Наук. консультант і авт. ст. "Януш Корчак" О.В. Сухомлинська; Відп. за вип. Н.А. Палащина; Ред.: Р.С. Жданова, Н.Г. Богун; Рецензент М.Б. Євтух. – К.: Дух і Літера, 2003. – 132 с. – (Сер. "Видатні педагоги світу"; Вип. 2). – 500 прим.